

Umsögn Landssamtakanna Þroskahjálpar um tillögu til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda fyrir árin 2026-2029, 102. mál

5. október 2026

Landssamtökin Þroskahjálpar vinna að réttinda- og hagsmunamálum fatlaðs fólks, með sérstaka áherslu á fólk með þroskahömlun og / eða skyldar fatlanir og einhverft fólk og öll fötluð börn og ungmenni. Samtökin byggja stefnu sína og starfsemi á samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, barnasáttmála SP og öðrum fjölþjóðlegum mannréttindasamningum, sem íslenska ríkið hefur skuldbundið sig til að framfylgja, sem og á heimsmarkmiðum Sameinuðu þjóðanna, sem hafa það meginmarkmið ***að skilja engan eftir.***

Landssamtökin Þroskahjálpar fagna því að félags- og húsnæðismálaráðherra skuli hafa lagt fram tillögu til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda fyrir árin 2026-2029. Samtökin gera þó alvarlegar athugasemdir við að í þingsályktunartillögunni skuli ekki vera aðgerðir, sem snúa að fötluðu fólki almennt og fötluðum börnum sérstaklega. Í því sambandi benda samtökin sérstaklega á eftirfarandi skyldur stjórnvalda og staðreyndir varðandi aðstæður, þarfir og réttindi fatlaðs fólks.

Íslenska ríkið **fullgilti samning SP um réttindi fatlaðs fólks** árið 2016 og skuldbatt sig þar með til að framfylgja öllum ákvæðum hans. Samningurinn var lögfestur í desember sl. með **lögum nr. 80/2025** og þá er í gangi af hálfu ríkisins sérstök **landsáætlun** um innleiðingu hans.

Í samningnum er lögð mikil áhersla á skyldur ríkja til að gera ráðstafanir til að verja fatlað fólk fyrir fjölþættri mismunun. Í **formálsorðum** samningsins segir:

Ríki, sem eiga aðild að samningi þessum, sem hafa áhyggjur af erfiðum aðstæðum fatlaðs fólks sem sætir fjölþættri eða aukinni mismunun á grundvelli kynþáttar, litarháttar, kynferðis, tungumáls, trúarbragða, stjórnmálaskoðana eða annarra skoðana, þjóðlegrar, þjóðernis eða félagslegs uppruna eða frumbyggjauppruna, eigna, ætternis, aldurs eða annarrar stöðu.

4. gr. samningsins hefur yfirskriftina **Almennar skuldbindingar**. Þar segir m.a.:

*Aðildarrikin skuldbinda sig til þess að efla og tryggja að fullu öll mannréttindi og grundvallarfrelsi fyrir **allt fatlað fólk án mismununar af nokkru tagi** á grundvelli fötlunar.*

Aðildarrikin skuldbinda sig í þessu skyni til: ...

*c) að taka mið af vernd og framgangi mannréttinda fatlaðs fólks **við alla stefnumótun og áætlanagerð**. ...*

Af framangreindu leiðir að við undirbúning, gerð og framkvæmd áætlunar eins og þeirrar sem hér er til umsagnar hvílir lagaleg og þjóðréttarleg skylda á íslenska ríkinu að tryggja að fullt tillit verði tekið til aðstæðna, þarfa og réttinda fatlaðs fólks og fatlaðra barna og aðstandenda þeirra.

Samkvæmt reynslu samtakanna í starfi með innflytjendum, flóttafólki og fjölskyldum, sem ala upp fötluð börn á Íslandi, er ljóst að bráðnauðsynlegt er að aðgerðir taki mið af fjölbreytileika hópsins og tryggi eins og nokkur kostur er jafnt aðgengi að þjónustu og viðeigandi stuðningi. Í því sambandi leggja samtökin sérstaka áherslu á eftirfarandi.

- Greina verður aðstæður og þarfir fatlaðs fólks af erlendum uppruna með mismunandi tungumála- og menningarbakgrunn og taka fullt tillit til mismunandi aðstæðna og þarfa þess.

Hópur fatlaðra barna af erlendum uppruna hefur vaxið. Engin skýr áætlun er nú í þeim málum. Verulegur skortur er á viðeigandi stuðningi og aðstandendur barnanna mæta verulegum erfiðleikum við að nálgast upplýsingar. Í framkvæmdaáætluninni er mjög mikilvægt að fjallað verði m.a. um:

- Aðgengi að upplýsingum. Leggja áherslu á að upplýsingar séu á fleiri tungumálum en íslensku.
- Hafa sérstaka umfjöllun um samvinnu þjónustuaðila, sem sinna einstaklingum með samverkandi áskoranir, t.d. fötlun og innflytjendabakgrunn.
- Samtökin fagna því að lögð sé áhersla á samráð milli stofnana en leggja í því sambandi áherslu á að sérstaka umfjöllun skortir um samvinnu þjónustuaðila, sem sinna fötluðum einstaklingum með innflytjenda- eða flóttamannabakgrunn.

Samtökin leggja áherslu á að aðgerðir í framkvæmdaáætluninni verði mælanlegar og tímasettar.

Landssamtökin Þroskahjálp hafa mjög mikla reynslu af starfi með fötluðum innflytjendum, ekki síst fötluðum börnum og fjölskyldum þeirra og hafa lagt mikla áherslu á að styðja við þann mjög berskjaldaða hóp og kynna sér aðstæður hans og þarfir. Með vísan til þess og

þeirrar þekkingar og reynslu sem fengist hefur í þeim verkefnum og samskiptum samtakanna vilja þau sérstaklega koma eftirfarandi upplýsingum, ábendingum og tillögum á framfæri við félags- og húsnæðimálaráðuneytið og velferðarnefnd.

- Þroskahjálpar fagnar þeirri áherslu sem fram kemur í aðgerð 3.1 um að efla upplýsingaveitu í gegnum Ísland.is, gera upplýsingar aðgengilegar á fleiri tungumálum en íslensku og tryggja aðgengi viðkvæmra hópa, þar á meðal fatlaðs fólks. Þetta fellur mjög vel að þeirri reynslu, sem hefur safnast upp innan verkefnis Þroskahjálpar í málefnum fatlaðra barna og fjölskyldna af erlendum uppruna.
- Reynsla af lífsviðburðinum **Fötluð börn** á Ísland.is sýnir skýrt hvers vegna þessi breyting er nauðsynleg. Í verkefninu var upphaflega gert ráð fyrir að mikilvægar upplýsingar um réttindi, þjónustu og stuðning við fjölskyldur fatlaðra barna yrðu aðgengilegar á sex tungumálum. Við framkvæmd verkefnisins var birting efnisins hins vegar takmörkuð við íslensku og ensku vegna þess fyrirkomulags, sem gildi hjá Stafrænu Íslandi um tungumál á Ísland.is. Þar með náðist ekki að uppfylla eitt af meginmarkmiðum verkefnisins, þ.e. að ná upplýsingunum með beinum hætti til foreldra sem hvorki hafa nægilega færni í íslensku né ensku.
- Reynsla af starfi Þroskahjálpar með foreldrum fatlaðra barna af erlendum uppruna, meðal annars í stuðningshópum, fræðslukvöldum, fyrirlestrum, námskeiðum og einstaklingsráðgjöf, sýnir að stór hluti foreldra þekkir ekki þær upplýsingar, sem þegar eru aðgengilegar á Ísland.is. Þetta samræmist því sem segir í tillögunni, þar sem fram kemur að upplýsingar um réttindi og skyldur nái ekki nægilega vel til markhópsins og að meirihluti þátttakenda í samtali stjórnvalda hafi ekki þekkt til þess fræðsluefnis sem þegar var til staðar. Árangur upplýsingagjafar þarf því að mælast, ekki aðeins í því hvort efni hafi verið birt heldur hvort markhópurinn þekki það, finni það, skilji það og geti nýtt það.
- Í greinargerð með þingsályktunartillögunni kemur fram, að Ísland.is sé nú aðgengilegt á íslensku og ensku og að skoða eigi tengingu við mcc.is, þar sem upplýsingar eru á fleiri tungumálum. Mikilvægt er að framkvæmd a-liðar 3.1 verði ekki þannig, að aðeins almennar upplýsingar um það að flytja til Íslands verði þýddar, heldur einnig upplýsingar sem fólk þarf á að halda síðar á lífsleiðinni, t.d. þegar barn fæðist fatlað, greinist með fötlun eða stuðningsþörf. Lífsviðburðurinn **Fötluð börn** er skýrt dæmi um efni sem ætti að vera aðgengilegt á fleiri tungumálum, miðað við þann fjölda innflytjenda sem býr á Íslandi.
- Markhópin má alls ekki takmarka of mikið. Í aðgerð 3.1 eru hagaðilar skilgreindir sem innflytjendur, „einkum þeir sem eru á fyrstu árum búsetu hér á landi“. Þarfir fyrir upplýsingar um fötlun, réttindi og þjónustu geta hins vegar komið upp mörgum árum eftir flutning til Íslands, til dæmis þegar barn greinist síðar eða

þjónustubörf breytist. Foreldri getur því hafa búið á Íslandi í tíu ár og samt þurft sértæka, aðgengilega og tungumálamiðaða upplýsingagjöf um kerfi sem það hefur aldrei áður þurft að nota.

- Sérstaklega mikilvægt er að halda inni og útfæra nánar b-lið 3.1 um „virka og fjölbreytta upplýsingaþjónustu og samfélagsfræðslu“. Þroskahjálpar hefur reynslu af því að námskeið, fræðslukvöld, opnir fundir, stuðningshópar og jafningjafræðsla fyrir foreldra fatlaðra barna geta verið mun árangursríkari leið til að koma upplýsingum til fólks en að gera ráð fyrir að einstaklingar finni þær sjálfir á opinberum vef. Tillagan gerir ráð fyrir fjölbreyttari leiðum en eingöngu stafrænum og þar er viðurkennt að núverandi þjónusta hafi ekki haft næga útbreiðslu.
- Í núverandi texta eru Stafrænt Ísland, ráðuneyti, opinberar stofnanir, þjónustuveitendur og sveitarfélög nefnd sem dæmi um samstarfsaðila. Það væri mikilvægt að skoða hvort bæta ætti sérstaklega við hagsmunasamtökum fatlaðs fólks, samtökum foreldra fatlaðra barna og/eða félagasamtökum innflytjenda. Slík samtök hafa bein tengsl við þá hóp sem opinber upplýsingakerfi eiga oft afar erfitt með að ná til og búa yfir reynslu af því hvaða upplýsingar vantar og hvernig þær þurfa að vera settar fram. Reynsla Þroskahjálpar ætti t.a.m. að nýtast við framkvæmd aðgerðanna. Þroskahjálpar hefur þegar byggt upp þekkingu og reynslu með þróun lífsviðburðsins **Fötluð börn** á Ísland.is (<https://island.is/lifsviðburdir/fotlud-born>), vegna fræðslu samtakanna og samskipta og samtala við foreldra fatlaðra barna af erlendum uppruna. Sú reynsla getur veitt hlutaðeigandi stjórnvöldum upplýsingar um bæði hindranir og aðferðir sem reynast vel við að koma upplýsingum raunverulega til markhópsins. Mikilvægt er að framkvæmd nýrrar áætlunar byggi ekki aðeins á miðlægri upplýsingagerð heldur einnig á þekkingu þeirra samtaka sem eru í beinu sambandi við markhópana.
- Þegar talað er um að sérstaklega skuli gæta að **aðgengi fyrir fatlað fólk** og ólæsa þarf framkvæmdin að taka mið af mismunandi aðgengisþörfum; auðskildu máli, myndrænu efni, hljóð- og myndbandsupplýsingum, textun, skjálestrarhæfu efni og öðrum aðgengilegum framsetningarleiðum. Í greinargerðinni er bent á að mikil áhersla á ritað mál og rafræn kerfi skapi hindranir fyrir ólæsa og fólk með litla stafræna færni.
- Mikilvægt er að skoða sérstaklega tvöfalda jaðarsetningu; fleiri en einn mismununarþátt saman, s.s. fötlun og uppruna. Þótt fatlað fólk sé sérstaklega nefnt í 3.1 er athyglisvert að í 4. kafla um „sérstaklega viðkvæma hóp“ er megináherslan á fátækt, jaðarsetningu og flóttafólk en engin sérstök aðgerð fjallar um fatlaða innflytjendur eða fjölskyldur fatlaðra barna af erlendum uppruna. Samtökin telja að úr þessu þurfi að bæta.

- Samtökin telja að fötluð börn með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn þurfa að sjást skýrar í áætluninni. Tillagan fjallar víða um börn og ungmenni með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn, en fötlun þeirra eða sértæk þjónustubörf er lítið sýnileg. Í framkvæmd mætast mörg kerfi hjá þessum börnum, skóli, félagsþjónusta, heilbrigðisþjónusta, greiningarþjónusta, stuðningsþjónusta og stundum barnavernd og tungumála- og upplýsingahindranir geta því margfaldast. Þessi hópur ætti því að vera sýnilegri þegar fjallað er um jafnt aðgengi og inngildingu.
- Sveitarfélög eru nefnd sem samstarfsaðilar í aðgerð 3.1, en ábyrgðin er hjá Vinnumálastofnun. Frá sjónarhóli fjölskyldna fatlaðra barna fer stór hluti raunverulegrar þjónustu og upplýsingagjafar hins vegar fram á sveitarstjórnarstigi. Það er því mikilvægt að skoða hvort skýrari ákvæði eða viðmið þurfi að hafa í framkvæmdaáætluninni um hvernig sveitarfélög eigi að tryggja að erlendir foreldrar fái upplýsingar um réttindi, þjónustu og úrræði með sambærilegum hætti, óháð búsetu.
- Upplýsingum þarf að miðla markvisst þar sem fjölskyldurnar eru þegar í samskiptum við kerfið. Það ætti ekki að byggja framkvæmdina á því að foreldrar leiti sjálfir að upplýsingum. Upplýsingar um réttindi og stuðning við fatlað barn mætti miðla markvisst í gegnum leik- og grunnskóla, félagsþjónustu sveitarfélaga, heilbrigðisþjónustu, ráðgjafar- og greiningarþjónustu og aðra staði þar sem foreldrar eru þegar í samskiptum við fagfólk. Þetta samræmist d-lið 3.1 um markvissa kynningu og markaðssetningu upplýsinganna.
- Samkvæmt 7. gr. laga nr. 116/2012, um málefni innflytjenda, með síðari breytingum, á í framkvæmdaáætlun að tilgreina hvernig árangur aðgerða verði metinn. Mjög mikilvægt er mikilvægt að skoða og tilgreina í áætluninni mælanleg viðmið, t.d. fjölda tungumála, hversu stór hluti markhóps þekkir þjónustuna, notkun upplýsinganna, dreifingu eftir landshlutum, notkun meðal fatlaðs fólks og fjölskyldna fatlaðra barna og mat notenda á því hvort upplýsingarnar hjálpi þeim raunverulega að nýta réttindi sín.
- Í aðgerðum 5.1 og 5.2 er lögð áhersla á betri tölfræði, rannsóknir og gagnanýtingu og markmiðið er m.a. að hægt verði að greina tölfræði út frá stöðu innflytjenda. Að mati þroskahjálapr er mjög mikilvægt að hægt verði að skoða gögn einnig eftir fötlun, aldri og fjölskyldustöðu þannig að hægt sé að greina sérstaklega stöðu fatlaðra innflytjenda og fatlaðra barna af erlendum uppruna. Án slíkra gagna verður erfitt að meta hvort þessir hópar njóti raunverulega jafns aðgangs að þjónustu. Í þessu sambandi vísa samtökin m.a. til **31. gr. samnings SP um réttindi fatlaðs fólks (l. 80/2025)**, sem hefur yfirskriftina **Tölfræðilegar upplýsingar og gagnasöfnun** og hljóðar svo:

1. Aðildarríkin skuldbinda sig til þess að safna viðeigandi upplýsingum, meðal annars tölfræðilegum gögnum og rannsóknargögnum, sem gera þeim kleift að móta og framfylgja stefnum samningi þessum til framkvæmdar. Vinnuferli við að safna og viðhalda þessum upplýsingum skal:

a) vera í samræmi við lögmæltar öryggisráðstafanir, þar á meðal löggjöf um gagnavernd, til þess að tryggja trúnað og virðingu fyrir einkalífi fatlaðs fólks,

b) vera í samræmi við alþjóðlega viðurkennd viðmið um vernd mannréttinda og grundvallarfrelsis og siðferðileg viðmið við söfnun og notkun tölfræðilegra upplýsinga.

2. Upplýsingar, sem er safnað samkvæmt þessari grein, skal sundurliða eftir því sem við á og nota til þess að meta hvernig aðildarríkjunum miðar að innleiða skuldbindingar sínar samkvæmt samningi þessum og til að greina og takast á við þær hindranir sem fatlað fólk stendur frammi fyrir þegar það hyggst nýta sér réttindi sín.

3. Aðildarríkin skulu ábyrgjast miðlun fyrrnefndra tölfræðilegra upplýsinga og tryggja fötluðu fólki og öðrum aðgengi að þeim.

Með vísan til þess, sem að framan er rakið, leggja Landssamtökin Þroskahjálp mjög mikla áherslu á að þess verði sérstaklega vel gætt gerð og framfylgd þeirrar framkvæmdaáætlunar, sem hér er til umsagnar, að taka fullt tillit til ákvæða samnings SP um réttindi fatlaðs fólks, eins og íslenska ríkinu er skylt að gera, sbr. ákvæði 4. gr. samningsins, sem vísað er til að framan og lýsa samtökin miklum vilja til virks og náins samráðs við félags- og húsnæðismálaráðuneyti, velferðarnefnd og Alþingi við það mikilvæga verkefni. Samtökin vísa í því sambandi m.a. til **3. mgr. 4. gr. samnings SP um réttindi fatlaðs fólks, sbr. lög nr. 80/2025**, sem hljóðar svo:

*Við þróun og innleiðingu löggjafar og stefnu við innleiðingu samnings þessa og við annað ákvörðunartökuferli varðandi málefni fatlaðs fólks, skulu aðildarríkin hafa **náið samráð** við fatlað fólk og **tryggja virka þátttöku þess**, þar á meðal fatlaðra barna, **með milligöngu samtaka sem koma fram fyrir þess hönd**.*

Landssamtökin Þroskahjálp óska eftir að fá að koma á fund velferðarnefndar til að gera betur grein fyrir áherslum sínum varðandi það mikilvæga mál sem hér er til umsagnar.

Virðingarfyllt.

Guðmundur Ármann Pétursson, formaður Landssamtakanna Þroskahjálpar

Anna Lára Steindal, framkvæmdastjóri Landssamtakanna Þroskahjálpar

Katarzyna Beata Kubiś, verkefnastjóri í málefnum fatlaðra barna og fólks af erlendum uppruna